

ODDZIAŁYWANIE MECHANIZMÓW WSPÓLNEJ POLITYKI ROLNEJ UE NA PRZEKSZTAŁCENIA STRUKTURALNE W POLSKIM ROLNICTWIE NA PRZYKŁADZIE DZIAŁANIA RENTY STRUKTURALNEJ

Sławomir Kowalski
Instytut Nauk Ekonomicznych i Informatyki
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Płocku

Abstrakt. Ważną rolę w przeobrażeniu obszarów wiejskich w Polsce odegrała realizacja Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) w latach 2004–2006 i 2007–2013. W PROW 2004–2006 i PROW 2007–2013 umiejscowiono działania związane z rentami strukturalnymi. Głównymi celami było zapewnienie określonych dochodów rolnikom rezygnującym z prowadzenia działalności rolniczej w wieku przedemerytalnym, obniżenie średniej wieku osób przejmujących działalność rolniczą i poprawienie struktury agrarnej. Rolnicze renty strukturalne stanowią nowy i ważny instrument kształtowania polityki rolnej państwa. Instytucja rent ma służyć poprawie żywotności ekonomicznej gospodarstw rolnych oraz zapewnić rolnikom przekazującym gospodarstwa wystarczające źródło dochodów po zaprzestaniu tej działalności. Renty strukturalne poprzedzają o 10 lat emerytury otrzymywane z Krajowej Kasy Ubezpieczenia Rolniczego (KRUS), które przysługują rolnikowi od osiągnięcia 65 lat. Program rent strukturalnych ma na celu przyśpieszenie transformacji generacyjnej gospodarstw rolnych i pogłębienie mechanizmu transferu ziemi do jednostek silniejszych ekonomicznie.

Słowa kluczowe: wspólna polityka rolna, rozwój obszarów wiejskich, renty strukturalne

WSTĘP

W strategii rozwoju obszarów wiejskich ważne miejsce zajmują przemiany agrarne, które zachodzą pod wpływem różnych czynników. Kształtowanie struktury gospodarstw rolnych odbywa się dzięki regulacyjnej i kontrolnej funkcji państwa, wykorzystującej powoływane w tym celu specjalne agencje, względnie organy administracyjne lub dzięki autonomicznej decyzji właściciela gospodarstwa rolnego. Poprzez określoną politykę strukturalną wyrażany jest stosunek państwa do wsi i rolnictwa oraz ustalony jest kształt stosunków ekonomiczno-społecznych w rolnictwie. Polityka agrarna kształtuje relacje między rolnictwem a innymi działami gospodarki narodowej, a ponadto kształtuje charakter produkcji, jej poziom czy strukturę podziału.

Również w programie realizacji celów i zadań określonych w Agendzie 2000 szczególną rolę przypisano kierunkom zmian i procesom kształtowania struktury agrarnej, które uznano za ważny instrument nowej polityki rolnej. Wśród wielu czynników mających wpływ na zmianę struktury agrarnej wymieniono system wcześniejszych emerytur rolniczych (rent strukturalnych), który miał zachęcić rolników do zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej w wieku przedemerytalnym i skłonić ich do przekazania posiadanego gospodarstwa rolnego w ręce młodego pokolenia.

Rolnicze renty strukturalne stanowią nowy i ważny instrument kształtowania polityki rolnej państwa. Instytucja rent ma służyć poprawie żywotności ekonomicznej gospodarstw rolnych, a ponadto zapewnić rolnikom zdającym gospodarstwa wystarczające źródło dochodów po zaprzestaniu tej działalności. Renty strukturalne poprzedzają o 10 lat emerytury otrzymywane z Krajowej Kasy Ubezpieczenia Rolniczego (KRUS), które przysługują rolnikowi od osiągnięcia 65 lat. Program rent strukturalnych ma na celu przyśpieszenie transformacji generacyjnej gospodarstw rolnych i pogłębienie mechanizmu transferu ziemi do jednostek silniejszych ekonomicznie. Procesom transformacji strukturalnej towarzyszyć mają zmiany relacji w zasobach czynników produkcji, zwłaszcza ziemi i pracy, zaś sam akt przekazania gospodarstwa następcom ma poprawić sytuację materialną starszych rolników.

Celem artykułu jest ocena działania rent strukturalnych, które realizowano w dwóch okresach, tj. PROW na lata 2004–2006 oraz PROW 2007–2013. Działanie było jednym z instrumentów łagodzącym skutki przemian agrarnych na obszarach wiejskich i zapewnienia źródła dochodów osobom rezygnującym z prowadzenia towarowej produkcji rolniczej.

Praca przedstawia wybrane wyniki badań dotyczących funkcjonowania programu rent strukturalnych w latach 2004–2006 i 2007–2013 oraz ich wpływu na zmianę struktury agrarnej w polskich gospodarstwach rolnych. W artykule wyko-

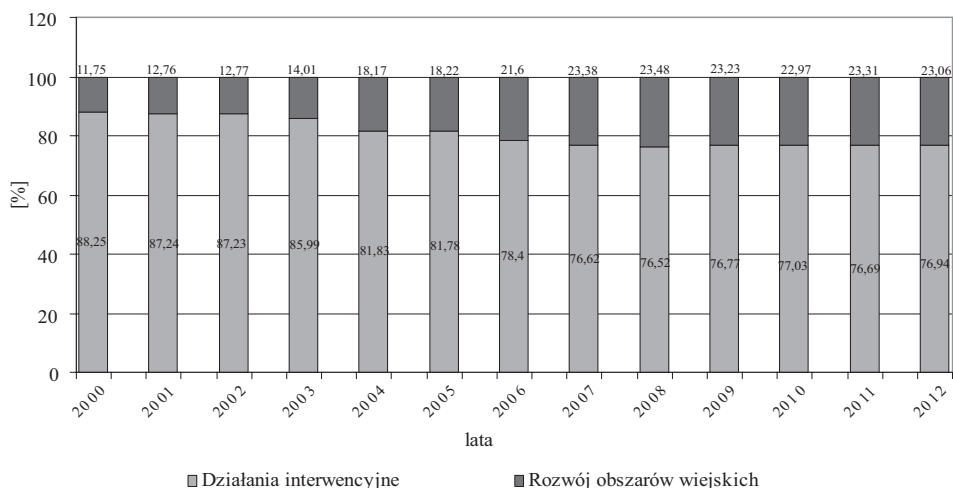

rzyszano dane zawarte w raportach Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Głównego Urzędu Statystycznego.

ZMIANY SPOSOBU FINANSOWANIA WSPÓLNEJ POLITYKI ROLNEJ W PERSPEKTYWIE FINANSOWEJ 2007–2013

Kształt polityki rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013 został określony podczas ustaleń Rady Europejskiej w Lizbonie (2000 r.), w Goteborgu (2001 r.), a także na konferencji w Salzburgu (2003 r.). Od 2007 r. wydatki na rolnictwo są finansowane ze środków pochodzących z dwóch funduszy stanowiących część budżetu ogólnego UE: Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji (EFRG), z którego finansowane są dopłaty bezpośrednie dla rolników i działania regulujące rynki rolne, takie jak środki interwencyjne i refundacje wywozowe, oraz Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), z którego finansowane są programy rozwoju obszarów wiejskich w państwach członkowskich. Oba fundusze ustanowiono rozporządzeniem Rady (WE) 1290/2005 z 21 czerwca 2005 r. w sprawie finansowania Wspólnej Polityki Rolnej, wprowadzającym jednolite ramy prawne dla finansowania wydatków w ramach WPR.

O wzrastającej roli obszarów wiejskich w polityce UE najmocniej świadczą zmiany dokonane w rozdysponowaniu środków między oba filary (rysunek 1).

RYSUNEK 1. Udział wydatków na działania interwencyjne i rozwój obszarów wiejskich w wydatkach na rolnictwo w latach 2000–2012

Źródło: Bajek i in. 2007, s. 75.

Udział wydatków na rozwój obszarów wiejskich (bez modulacji) w wydatkach na rolnictwo ogółem wzrósł w 2007 r. o ok. 9,5% w porównaniu z 2000 r. (łącznie środki przeznaczone na II filar i sekcję orientacji stanowiły ok. 11,75% całego EAGGF). Uwzględniając kwoty wynikające z modulacji (od 2006 r.), wzrost udziału procentowego wydatków na rozwój obszarów wiejskich w wydatkach na rolnictwo ogółem wyniósł ponad 11,6% w 2007 r. w porównaniu z 2000 r.

MECHANIZMY FINANSOWANIA ROLNICTWA I OBSZARÓW WIEJSKICH W LATACH 2004–2013

Kluczowym mechanizmem finansowania rolnictwa, przetwórstwa żywności i rozwoju obszarów wiejskich po realizowanym w przeszłości Planie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006 i Sektorowym Programie Operacyjnym

TABELA 1. Priorytety w odniesieniu do sektora rolnego i obszarów wiejskich

Oś w ramach PROW 2007–2013	Priorytety wspólnotowe	Priorytety dla Polski
Oś I: poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego	kapitał ludzki	wzrost potencjału ludzkiego
	transfer wiedzy	poprawa przygotowania zawodowego
	modernizacja, innowacja, jakość żywności i przetwórstwa	poprawa jakości i wydajności produkcji rolnej i leśnej, wdrażanie zasady cross-compliance
	kapitał rzeczowy	poprawa infrastruktury na obszarach wiejskich
Oś II: poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich	ochrona różnorodności biologicznej	ochrona różnorodności biologicznej
	ochrona gleb i wód	ochrona środowiska, w tym gleb i wód
	przeciwdziałanie negatywnym zmianom klimatu	zwiększenie lesistości
Oś III: jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej	poprawa warunków życia	poprawa poziomu życia
		ułatwienie dostępności usług
	poprawa możliwości zatrudnienia	poprawa infrastruktury na obszarach wiejskich
		wspieranie przedsiębiorczości i tworzenie pozarolniczych miejsc pracy
Oś IV: Leader	poprawa zarządzania	wdrażanie lokalnych strategii
		tworzenie lokalnych partnerstw, aktywizacji społeczności
		wdrażanie lokalnych strategii

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Wieteska i Wiatrak (red.) 2013.

„Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006”, był Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013, którego budżet wynosił 17,4 mld EUR. Wśród krajów UE Polska dysponowała największą alokacją (13,4 mld EUR) z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) na realizację działań objętych PROW 2007–2013. Środki te uzupełnione są o wkład budżetu krajowego, który wynosi 4 mld EUR. W ramach wydatków EFRROW finansowane były także zobowiązania z lat ubiegłych (PROW 2004–2006). Wsparcie finansowe z PROW 2007–2013 udzielane rolnikom, przedsiębiorcom, lokalnym społecznościom oraz właścicielom lasów przeznaczane było na budowę nowoczesnego, konkurencyjnego sektora rolno-spożywczego i leśnictwa, prowadzenie działalności rolniczej zgodnej z ochroną środowiska naturalnego, rozwój kultury i zachowanie tradycji na wsi oraz na działania na rzecz podniesienia jakości życia mieszkańców wsi i ich aktywizacji gospodarczej [Wieteska i Wiatrak 2013]. W ramach czterech strategicznych osi priorytetowych realizowane były 22 działania oraz pomoc techniczna (tabela 1).

WPARCIE FINANSOWE POLSKIEGO ROLNICTWA W RAMACH PLANU ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH W LATACH 2007–2013

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (PROW 2007–2013) był dokumentem określającym zakres i formę wsparcia obszarów wiejskich w Polsce w kolejnym okresie programowania, to jest w latach 2007–2013. Duża część przewidzianych w Programie działań była kontynuacją instrumentów wdrażanych w latach 2004–2006 w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006, realizującego w Polsce tzw. działania towarzyszące Wspólnej Polityce Rolnej oraz Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006”, realizującego cele Polityki Spójności UE. PROW 2007–2013 został przyjęty 24 lipca 2007 r. na posiedzeniu Komitetu ds. Rozwoju Obszarów Wiejskich Komisji Europejskiej.

Na realizację Programu zaplanowano kwotę 17 217,8 mln EUR, z czego wkład środków EFRROW to 13 230 mln EUR. Najwięcej środków publicznych przeznaczono wówczas na finansowanie działań Osi I (Konkurencyjność) – 42% oraz Osi II (Środowisko) – 32%. Na działania z zakresu finansowania Osi III (Jakość życia) przeznaczono 20% środków, działania Osi IV (Lokalne społeczności) – 5%, zaś na Pomoc techniczną – 2% dostępnego budżetu ogółem [Wasilewski 2011]. Rozdysponowanie środków w podziale na Osi priorytetowe przedstawia tabela 2.

TABELA 2. Plan finansowy PROW 2007–2013 w podziale na osie priorytetowe

Oś	Wkład publiczny w PROW 2007–2013	
	kwota EFRROW [EUR]	wkład publiczny ogółem [EUR]
Oś I	5 630 649 500	7 486 199 222
Oś II	4 302 801 216	5 377 112 631
Oś III	2 635 527 440	3 500 061 142
Oś IV	630 000 000	787 500 000
Pomoc techniczna	199 950 000	266 600 000
Razem	13 398 928 156	17 417 472 995

Źródło: Bański i in. (red.) 2010, s. 55.

Działania PROW 2007–2013 realizowane były w ramach czterech osi priorytetowych:

- **Oś I (gospodarcza)** – poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego:
 1. Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie,
 2. Ułatwianie startu młodym rolnikom,
 3. Renty strukturalne,
 4. Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów,
 5. Modernizacja gospodarstw rolnych,
 6. Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej,
 7. Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa,
 8. Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności,
 9. Działania informacyjne i promocyjne,
 10. Grupy producentów rolnych,
- **Oś II (środowiskowa)** – poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich:
 11. Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW),
 12. Program rolnośrodowiskowy (płatności rolnośrodowiskowe),
 13. Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne,
 14. Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy oraz wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych,
- **Oś III (społeczna)** – jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej:
 15. Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej,
 16. Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw,
 17. Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej,
 18. Odnowa i rozwój wsi,

– **Oś IV – LEADER**

19. Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju,
20. Wdrażanie projektów współpracy,
21. Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja,
22. Pomoc techniczna.

Podstawą prawną funkcjonowania PROW 2007–2013 w Polsce jest ustawa z 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Szczegółowe warunki i tryb przyznawania pomocy regulują odpowiednie rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA REALIZACJI DZIAŁANIA RENTY STRUKTURALNEJ W PROW 2004–2006 I PROW 2007–2013

Zasady funkcjonowania rent strukturalnych zostały określone w rozporządzeniu Rady Ministrów z 2004 r. oraz w rozporządzeniach wykonawczych, które w sposób szczegółowy precyzowały formy i wysokość pomocy oraz kryteria dostępu, jakie rolnik musiał spełnić, aby móc ubiegać się o pomoc finansową z działań objętych PROW na lata 2004–2006. Przepisy krajowe musiały być kompatybilne z regulacjami unijnymi, gdyż w przeciwnym przypadku nie byłyby akceptowane przez Komisję Europejską. Instytucją odpowiedzialną za realizację działania było Ministerstwo Rolnictwa, w imieniu którego zadania wykonywała Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Instytucja ta jednocześnie występowała w roli agencji płatniczej, uzyskując akredytację od Ministra Finansów. Agencja była odpowiedzialna za wiele czynności, w tym za przyjmowanie wniosków, ich weryfikację, księgowanie płatności, monitorowanie i kontrolę.

W Planie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006 na pierwszym miejscu znalazło się działanie określone mianem renty strukturalne [PROW 2004]. Usytuowanie rent strukturalnych w PROW, z początkowym wsparciem finansowym na poziomie 640 mln EUR, wynikało z roli, jaką przywiązywano do procesów restrukturyzacji gospodarstw rolnych i wspierania zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Spodziewano się, że renty strukturalne przyczynią się do przyspieszenia przemian agrarnych, polegających na przekazaniu steru rządów nowemu pokoleniu rolników i na wzmocnieniu obszarowym tych gospodarstw rolnych, które obniżają swoją efektywność ekonomiczną z powodu deficytu ziemi. Cele, priorytety i zasady realizacji rent strukturalnych w warunkach polskich realizowane były przy przestrzeganiu reguł egalitarności, polegającej na ich

dostępności na terenie całego kraju i przy ustaleniu niskiego progu obszarowego na poziomie 1 ha. Renty strukturalne w wersji z lat 2004–2006 zastąpiły tzw. wcześniejsze renty strukturalne z 2001 r., przygotowane przez rząd w oczekiwaniu na akcesję do Unii Europejskiej. Renty strukturalne z racji oczekiwań społecznych były wdrażane jako pierwsze, poza dopłatami bezpośrednimi i na terenach o niekorzystnych warunkach gospodarczych (ONW), spośród wszystkich działań pojawiających się w związku z wprowadzaniem kolejnych działań w ramach SPO Rolnictwo i PROW. W ten sposób renty strukturalne rozpoczęły cały skomplikowany proces ubiegania się rolników o wsparcie finansowe ze środków unijnych, który pozwolił im wzmocnić się ekonomicznie i konkurować na wspólnym rynku europejskim.

Renty strukturalne jako narzędzie zarządzania w PROW na lata 2007–2013 straciły swoją korzystną pozycję i znalazły się na trzecim miejscu programu [PROW 2007–2013]. Znaczenie wcześniejszych emerytur zostało zredukowane poprzez zaproponowanie mniejszego wsparcia finansowego (na lata 2004–2006 przewidziano 640 mln EUR, a na lata 2007–2013 wprawdzie 2,2 mld EUR, ale 1,4 mld to zobowiązania z poprzedniej perspektywy finansowej) i zmniejszenia liczby proponowanych rent przewidzianych do realizacji w każdym roku. Pozycja działań w PROW jako jedyna obciążona została kosztami ponoszonymi przez kontynuowanie wypłat rent strukturalnych beneficjentów z poprzedniego PROW (lata 2004–2006) przez okres siedmiu lat.

W trakcie omawianego okresu kryteria dostępu do rent strukturalnych i warunki ich uzyskania ulegały wyraźnemu zaostrzeniu, a nawet pogorszeniu. W PROW 2004–2006 dostęp do rent miał każdy producent rolny, który dysponował gospodarstwem rolnym o powierzchni co najmniej 1 ha. W kolejnym PROW 2007–2013 powierzchnia niezbędna do uzyskania renty wzrosła do 3 ha, zaś 1 ha trzeba było dysponować w czterech województwach leżących w południowo-wschodniej Polsce. W znowelizowanym rozporządzeniu MRiRW z 2010 r. powierzchnię potrzebną do uzyskania renty podniesiono z 3 do 6 ha (w tym 3 ha w czterech województwach). W Polsce gospodarstwa rolne o powierzchni od 1 do 5 ha stanowią 39,6% wszystkich gospodarstw i to one zostały wykluczone z instrumentów przemian agrarnych.

Poważnej uległa również wysokość świadczeń, jakie otrzymywali beneficjenci za renty w analizowanym okresie. Najwyższy poziom płatności za renty strukturalne (od 210 do 440%) uzyskiwali rolnicy w pierwszym okresie uruchomienia świadczeń, przypadającym na lata 2004–2006. W drugiej perspektywie planowania PROW przypadającej na lata 2007–2013, wysokość płatności obniżono do 150% kwoty najniższej emerytury, zaś maksymalna wysokość pomocy nie mogła przekroczyć 265%.

WYBRANE EFEKTY REALIZACJI DZIAŁANIA RENTY STRUKTURALNEJ W LATACH 2004–2013

Przyspieszenie procesu wymiany pokoleniowej wśród osób prowadzących gospodarstwa rolne ma na celu poprawę struktury agrarnej kraju oraz poprawę rentowności i konkurencyjności gospodarstw rolnych poprzez przejmowanie ich przez osoby młodsze, dobrze przygotowane do zawodu rolnika. Wsparcie udzielane jest tym producentom rolnym, którzy zdecydowali się na zaprzestanie prowadzenia działalności, aby przekazać swoje gospodarstwa rolne następcom lub innym producentom rolnym na powiększenie prowadzonego już przez nich gospodarstwa. Płatność z tytułu renty strukturalnej, której wysokość jest ustalana jako odpowiedni procent kwoty najniższej emerytury krajowej, ma formę płatności miesięcznej. Działanie uruchomiono w PROW 2004–2006 (działanie 1), a kontynuowane było w PROW 2007–2013 (działanie 113). Ostatni nabór został przeprowadzony na podstawie znowelizowanego 16 lipca 2010 r. rozporządzeniem MRiRW. Do najważniejszych zmian należy powiązanie następcy przejmującego gospodarstwo rolne od wnioskodawcy z beneficjentem działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom”.

W programach współfinansowanych z funduszy unijnych na działania wspierające zmianę pokoleniową na polskiej wsi działanie („Renty strukturalne”) przeznaczono w budżecie (po realokacjach) 2924,3 mln EUR.

Do 30 czerwca 2013 r. w ramach ww. programów: złożono blisko 86,9 tys. wniosków o przyznanie renty strukturalnej, w tym 28,5 tys. (33%) w ramach PROW 2007–2013, wydano blisko 74 tys. decyzji przyznających renty strukturalne dla wniosków złożonych w obydwu programach, w tym 19,9 tys. (27%) w ramach PROW 2007–2013, wypłacono beneficjentom rent strukturalnych 9,7 mld PLN, w tym:

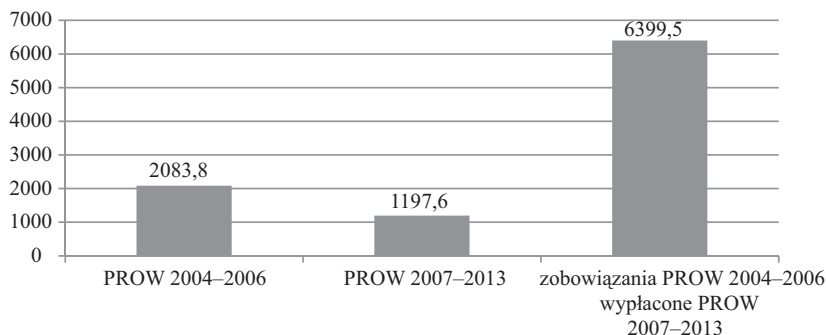
- 2,1 mld PLN dla 53,4 tys. beneficjentów PROW 2004–2006,
- 6,4 mld PLN dla 53,2 tys. beneficjentów z PROW 2007–2013 w ramach zobowiązań z PROW 2004–2006,
- 1,2 mld PLN dla 20,1 tys. beneficjentów PROW 2007–2013 (rysunki 2 i 3).

Renty dostają rolnicy, którzy po ukończeniu 55 lat zdecydowali się na przekazanie gospodarstw następcom. Średnie miesięczne kwoty renty strukturalnej (przyznane świadczenia) kształtowały się następująco:

- ok. 2,1 tys. PLN w ramach PROW 2004–2006,
- ok. 1,4 tys. PLN w ramach PROW 2007–2013 (nabory wniosków z 2007 i 2008 r.),
- 1,2 tys. PLN w ramach PROW 2007–2013 (nabór z 2010 r.).

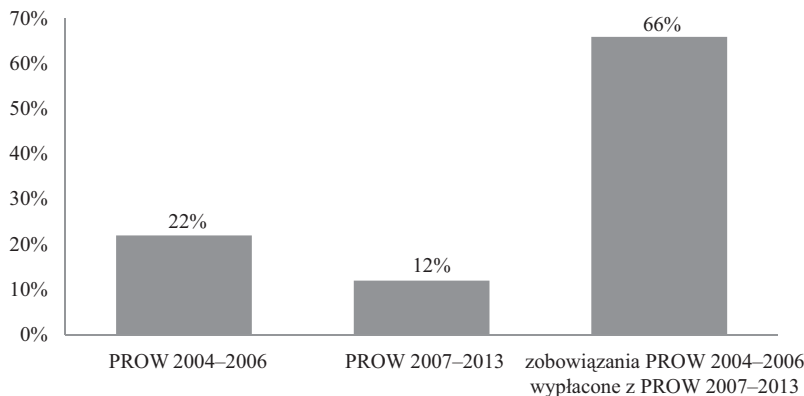
Do końca czerwca 2013 r. w ramach PROW 2007–2013, spośród przekazanych gospodarstw ponad połowa (54,5%) zostało przekazanych na rzecz następcy,

RYSUNEK 2. Kwota wsparcia na renty strukturalne wypłacona przez ARiMR [mln PLN]

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa dostępnych na portalu internetowym www.arimr.gov.pl (dostęp: 15.09.2015)

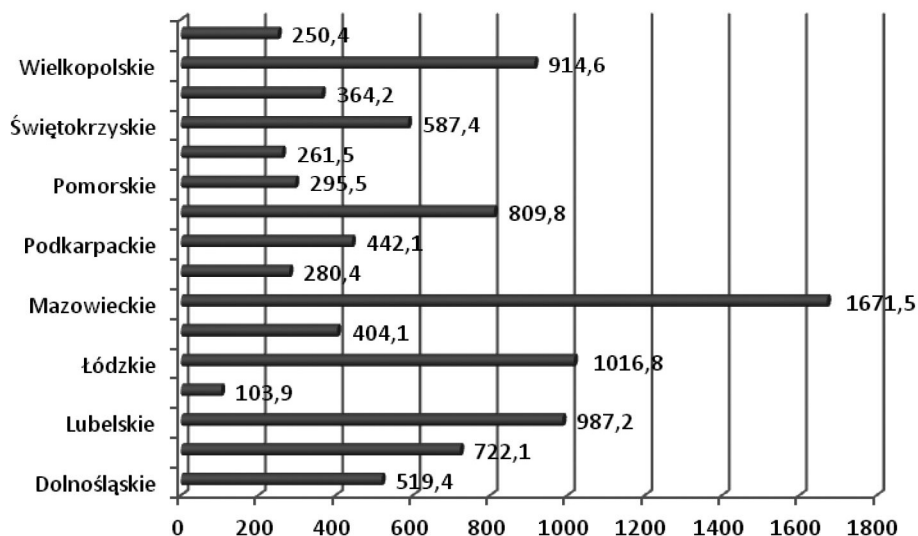

RYSUNEK 3. Struktura wsparcia wypłaconego przez ARiMR na renty strukturalne [%]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa dostępnych na portalu internetowym www.arimr.gov.pl (dostęp: 15.09.2015).

a pozostałe na powiększenie innego gospodarstwa. Beneficjenci działania przekazali łącznie 239,1 tys. ha następcom. W chwili składania wniosków o przyznanie renty strukturalnej średni wiek rolników przejmujących gospodarstwa wynosił średnio 31 lat. Największe kwoty wsparcia w postaci rent otrzymali beneficjenci województw: mazowieckiego (1671,5 mln PLN), łódzkiego (1016,8 mln PLN) i lubelskiego (987,2 mln PLN), a najmniejsze: lubuskiego (103,9 mln PLN), zachodniopomorskiego (250,5 mln PLN) i śląskiego (261,5 mln PLN) – rysunek 4.

Porównanie liczby gospodarstw rolnych w latach 2002 i 2013 wykazało korzystne zmiany agrarne w grupie indywidualnych gospodarstw rolnych. Nastąpił spadek liczby gospodarstw rolnych z 1951,3 tys. (2002 r.) do 1425,3 tys. (w 2013 r.). W tym czasie ubyło 526,1 tys. gospodarstw (27%) – tabela 4.

RYSUNEK 4. Kwota wsparcia wypłaconego przez ARiMR [mln PLN] na renty strukturalne w ramach PROW 2004–2006 oraz PROW 2007–2013, według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji Modernizacji Rolnictwa dostępnych na portalu internetowym www.arimr.gov.pl (dostęp 12.09.2015)

TABELA 4. Zmiana liczby gospodarstw rolnych w latach 2002–2013

Województwo	Liczba gospodarstw rolnych			
	stan w 2002 r. [tys.]	stan w 2013 r. [tys.]	spadek liczby gospodarstw [tys.]	zmiany w latach 2002–2013 [%]
Dolnośląskie	82,8	59,1	23,7	71
Kujawsko-pomorskie	79,2	64,8	14,4	81
Lubelskie	223,1	177,9	45,2	80
Lubuskie	31,8	21,0	10,8	66
Łódzkie	164,8	128,1	36,7	78
Małopolskie	216,6	142,7	73,9	66
Mazowieckie	291,4	211,8	79,6	72
Opolskie	41,6	26,5	15,1	64
Podkarpackie	198,4	132,6	65,8	67
Podlaskie	99,7	79,0	20,7	79
Pomorskie	53,6	39,7	13,9	74
Śląskie	110,7	58,8	51,9	53
Świętokrzyskie	125,7	90,2	35,5	72
Warmińsko-mazurskie	51,9	41,6	10,3	80
Wielkopolskie	139,0	122,2	16,8	88
Zachodniopomorskie	41,1	28,6	12,5	69
Polska	1951,4	1425,3	526,1	73

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego udostępnionych na portalu internetowym www.gus.gov.pl (dostęp 20.09.2015).

Zachodzące w polskim rolnictwie procesy, wynikające z członkostwa w UE, przyczyniły się również do podniesienia przeciętnej powierzchni ogólnej indywidualnego gospodarstwa rolnego z 8,4 ha (w 2002 r.) do 10,4 ha (w 2013 r.). Przeciętnie w Polsce wzrost ten wyniósł 2 ha (tabela 5).

TABELA 5. Zmiana przeciętnej powierzchni gospodarstw rolnych w latach 2002–2013

Województwo	Przeciętna powierzchnia gospodarstw rolnych			
	stan w 2002 r. [ha]	stan w 2013 r. [ha]	wzrost przeciętnej powierzchni gospodarstw [ha]	zmiany w latach 2002–2013 [%]
Dolnośląskie	10,1	16,0	5,9	158
Kujawsko-pomorskie	13,4	15,1	1,7	112
Lubelskie	7,5	7,5	0	100
Lubuskie	10,5	20,7	10,2	197
Łódzkie	7,5	7,6	0,1	101
Małopolskie	3,9	4,0	0,1	102
Mazowieckie	8,5	8,5	0	100
Opolskie	9,9	18,1	8,2	182
Podkarpackie	4,0	4,6	0,6	115
Podlaskie	13,1	12,2	-0,9	93
Pomorskie	14,9	19,0	4,1	128
Śląskie	4,5	7,2	2,7	160
Świętokrzyskie	5,4	5,5	0,1	102
Warmińsko-mazurskie	18,7	22,9	4,2	122
Wielkopolskie	11,7	13,5	1,8	115
Zachodniopomorskie	17,3	30,2	12,9	175
Polska	8,4	10,4	2,0	123

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego udostępnionych na www.gus.gov.pl, dostęp 20.09.2015.

PODSUMOWANIE

W polskim rolnictwie, na tle krajów Unii Europejskiej, występuje w strukturze agrarnej niewielki udział gospodarstw średnich i większych obszarowo. Ponadto zmiany strukturalne w rolnictwie krajów UE w okresie powojennym zachodziły szybciej niż w Polsce. Ważną rolę w przeobrażeniu obszarów wiejskich w Polsce odegrała realizacja Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) w latach 2004–2006 i PROW 2007–2013. W ramach tych programów Unia Europejska udzieliła pomocy w zakresie podnoszenia rentowności gospodarstw rolnych na trudnych terenach, w tworzeniu konkretnych programów rolnośrodowiskowych, w rozwijaniu działań związanych z zalesianiem i ze wspieraniem grup producentów

rolnych czy z udzielaniem pomocy gospodarstwom niskotowarowych. W PROW 2004–2006 i PROW 2007–2013 umiejscowiono działanie związane z rentami strukturalnymi. Celem rent strukturalnych było przyspieszenie restrukturyzacji gospodarstw rolnych oraz obniżenie średniej wieku osób prowadzących działalność rolniczą. Założenia programowe zmierzały do poprawy rentowności i konkurencyjności gospodarstw rolnych. Dodatkowym celem było zapewnienie istotnego źródła dochodu rolnikom decydującym się na przekazanie swojego gospodarstwa rolnego następcom lub na powiększenie istniejących już gospodarstw rolnych. Grunty rolne pozyskane w wyniku rent strukturalnych w połowie przypadły następcom, a w drugiej połowie gospodarstwom sąsiedzkim.

Program rent strukturalnych spełnił swoje zadanie w zakresie spadku liczby gospodarstw rolnych, okazał się jednak niewystarczający w kwestii poprawy struktury agrarnej, w tym struktury obszarowej. W skali całego kraju w dłuższej perspektywie czasu powinien być lepiej dostosowany do rozwiązywania problemów według kryterium ich występowania (zróżnicowanie przestrzenne zasad funkcjonowania). Umożliwi to lepsze wykorzystanie tego działania w przygotowywaniu i we wdrażaniu strategii i programu lokalnego i regionalnego rozwoju.

Spis literatury

- BAJEK P. i in. 2007: WPR. Nowoczesna polityka rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich, Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, Warszawa.
- BAŃSKI J. i in. (red.) 2010: Ocena średniookresowa Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 – Raport końcowy, t. I, MRiRW, Warszawa.
- JURCEWICZ A. (red.) 2004: Wspólna Polityka Rolna. Zagadnienia prawne, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa.
- JURCEWICZ A., KOZŁOWSKA B., TOMKIEWICZ E. 2005: Polityka rolna Wspólnoty Europejskiej w świetle ustawodawstwa i orzecznictwa, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- KOWALSKI A., WIGIER M., DUDEK M. 2014: Nowa polityka rolna UE – kontynuacja czy rewolucja?, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy 99, Warszawa.
- WASILEWSKI A. (red.) 2011: Instrumenty polityki regionalnej i strukturalnej wspierające rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, [w:] Konkurencyjność polskiej gospodarki żywnościowej w warunkach globalizacji i integracji europejskiej, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa.
- WIETESKA E., WIATRAC T. (red.) 2013: Rola ARiMR w modernizacji polskiego rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Warszawa.

- Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004–2006, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2004.
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2007.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 kwietnia 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej na uzyskanie rent strukturalnych objętych planem rozwoju obszarów wiejskich.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 19 czerwca 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Renty strukturalne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Renty strukturalne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013.
- Ustawa z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziału środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

INFLUENCE OF MECHANISMS OF THE COMMON AGRICULTURAL POLICY THE EU FOR THE STRUCTURAL READJUSTMENT IN THE POLISH FARMING ON THE EXAMPLE OF THE EFFECT OF THE DISABILITY PENSION STRUCTURAL

Abstract. An important role in the transformation of rural areas in Poland has played implementation of the Rural Development Plan (RDP) 2004–2006 and 2007–2013. The RDP 2004–2006 and 2007–2013 RDP positioned action related to structural pensions. The main objectives were to provide the revenue to farmers who abandon agricultural activities in the retirement age, reducing the average age of people taking over agricultural activities and improve the agrarian structure. The institution of pensions aims to improve the economic viability of farms and ensure that farmers transferring the holding sufficient source of income after the cessation of such activities. Early retirement is preceded by 10 years of retirement derived from the National Agricultural Insurance Fund (ASIF), which is entitled to a farmer from achieving 65 years. Structural pension scheme aims to accelerate the transformation of generational farms and deepen the mechanism of transfer of land to the economically stronger units.

Key words: Common Agricultural Policy, development of rural areas, structural disability pensions

